

УДК 340.12.351(477)

DOI: 10.15587/2523-4153.2023.284980

НЕДОСКОНАЛІСТЬ МЕХАНІЗМІВ ВЛАДИ В ПИТАННЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ

А. С. Мідіна

The article is devoted to a comprehensive study of the current legislation regulating the issues of ensuring the functioning of the Ukrainian language as a state language. Analyzed such basic legal acts as the Constitution of Ukraine and the Laws of Ukraine "On ensuring the functioning of the Ukrainian language as a state language", "About Higher Education". It is determined, that the status of the Ukrainian language as a single state language in Ukraine is determined exclusively by the Constitution of Ukraine, and the procedure for the functioning and use of the state language is exclusively determined by law. The current legal acts contain gaps that are persistent.

Based on the results of the study, the author's vision of ways to regulate the imperfection of the mechanism of state power has been formed. Namely, it is proposed to supplement Article 10 of Section III of the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as a State Language" with part 4 as follows: "as an alternative, the level of proficiency in the state language by persons, defined in the first and second parts of Article 9 of this Law, is certified by a document with Unified State Electronic Database on Education. This clarification in some cases will help simplify the mechanism for assessing the level of proficiency in the state language of military personnel serving in higher military educational institutions as scientific and pedagogical workers, as well as eliminate negative reactions from society regarding the failure to confirm the level of proficiency in the state language of persons applying for individual elective positions (Deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine). After all, all citizens of Ukraine are equal before the Law and proper language skills are an integral part of professional competence, a guarantee of success in the profession, as well as an indicator of the general culture of the individual.

In addition, the article emphasizes that insufficient legal work and legal culture of local officials remain the problematic issues, faced by contract military personnel serving in the positions of scientific and pedagogical workers in institutions of higher military education. Therefore, one of the ways to increase the effectiveness of legal awareness of both military personnel (under contract) in the security and defense sector and officials of public authorities is to strengthen the work in teams on the interpretation of legal norms and ways to implement them

Keywords: *military personnel, scientific and pedagogical workers, mechanisms of state power, state language, Laws of Ukraine, regulations*

How to cite:

Midina, A. (2023). Incomplete mechanisms of authorities in issues of ensuring the functioning of the Ukrainian language as a state language. *ScienceRise: Juridical Science*, 3 (25), 18–22. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2023.284980>

© The Author(s) 2023

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

Як відомо з історії становлення нашої держави, Верховна Рада України, ґрунтуючись на Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року [1], Акті проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року [2], ст. 10 Конституції України [3], спрямовуючи увагу на концепцію Державної мовної політики [4] та усвідомлюючи, що українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, 25 квітня 2019 року ухвалила Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [5]. Яким введено в дію обов'язок щодо володіння державною мовою та її застосування під час виконання службових обов'язків на певних посадах та для осіб з представницькими повноваженнями. Підтверджуючим документом встановлено – Сертифікат про рівень володіння державною мовою, що отримується після складання спеціального іспиту. Тобто на перший погляд, механізми реалізації даного Закону є продуманими. Однак, як показала судова практика, в державному інструментарії існують прогалини, що суттєво впливають на єдинопідхідність у зазначеному питанні. А це підкреслює актуальність та новизну обраної тематики.

2. Літературний огляд

Науково-теоретичне підґрунтя роботи становлять наукові праці з різних галузей освіти та права. Це напрацювання фахівців в галузі педагогічних і філологічних наук – В. М. Пивоварова, О. А., Лисенка, Л. М. Сідака, О. А. Шумейка, які у своїх колективних працях зосередили увагу на підвищенні рівня мовної культури майбутніх юристів, а також практичному оволодінні основи стилів сучасної української літературної мови та набутті навичок укладання юридичних документів і ділових паперів, які забезпечують спілкування в правознавчій сфері на високому мовному рівні. Роботи в галузі адміністративного права і процесу – А. В. Старостюка та В. Я. Марковського, які розкрили цінність інтегративного праворозуміння в умовах розбудови сучасної української держави, а також української історіографії з проблематики мовних відносин у різні періоди. Напрацювання в галузі військового права – В. Й. Пашинського, А. М. Колодія тощо, а також нормативно-правові акти діючого законодавства.

Іншими словами, аналіз наукових доробок вчених показав, що «мовна політика України, є сьогодні політико-правовим явищем, яке варто досліджувати в різних аспектах – культурологічному, соціальному, національно-ментальному тощо. Але у сучасному глобалізованому світі, як зазначили В. М. Бойчук та М. В. Бойчук, державна політика нашої держави, зокрема у сфері мовного регулювання, орієнтується головним чином на політико-правові акти європейських спілнот, з якими прагне асоціюватися і нормативні статuti яких визнає частиною національного законодавства» [6, с. 15].

Підтвердженням цих слів є роботи М. С. Кельмана, О. Д. Тихомирова, М. І. Козюбри, які розкрили питання основних підходів до праворозуміння, правотворення і правотворчості (нормотворчості) [7]; С. Д. Гусарева, який зосередив увагу на питаннях української мови в юриспруденції (науково-теоретичних засадах юридичної лінгвістики).

Колективна робота В. М. Пивоварова, О. А., Лисенка, Л. М. Сідака, О. А. Шумейка, також заслуговує на увагу, оскільки в ній автори зазначили, що «правильне володіння мовою, є невід’ємною складовою фахової компетенції, гарантією успіху в професії, а також показником загальної культури особистості» [8, с. 9]. В той час, як наукові праці А. М. Колодія розкрили питання щодо правового регулювання військової служби.

Таким чином, ми приходимо до висновку, що вказані роботи перетинаються з тематикою дослідження, про те не окреслюють повною мірою аспекти, які є предметом нашого дослідження. А тому теоретична розробка обраної теми, її наукова новизна, значущість та актуальність набувають особливого змісту та значення.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження полягає у розкритті, на основі проведених досліджень, семантики та феноменології, шляхів усунення недосконалості механізмів влади в питаннях забезпечення функціонування української мови як державної.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні основні завдання:

1. проаналізувати норми діючого законодавства, що стосуються питань забезпечення функціонування української мови як державної;
2. сформулювати авторське бачення шляхів усунення недосконалості державного інструментарію в механізмах влади.

4. Матеріали та методи

Комплексне дослідження, у вигляді літературного огляду, проведено за допомогою ресурсів вільного доступу (Academic journals, Google Book Search, Google Scholar, SCISEARCH, Научная периодика Украины), а також повнотекстової бази даних ScienceDirect, **Scopus**, **ISI Master**.

5. Результати дослідження

Розглядаючи питання української мови як державної, слід розуміти, що мова – це найважливіший об’єднувальний суспільство чинник, що дозволяє йому самовизначитися, усвідомити й встановити культурну своєрідність, відмінність від інших; є головним комунікативним інструментом у налагодженні економічних, політичних, правових відносин [8, с. 13].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 10 Конституції України, «державною мовою в Україні є українська мова». Під дією цієї норми Закону слід розуміти, що українська мова як державна є обов’язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом, у тому числі у сфері освіти. (ч. 5 ст. 10 Конституції України) [3].

З введенням в дію у 2019 році Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» окрема категорія громадяни України, в цілому, та військовослужбовці, що проходять військову службу в Вищих військових навчальних закладах як науково-педагогічні працівники, зокрема, стикнулися з ситуацією за якої вимушені доводити свою кваліфікацію та рівень володіння державною мовою повторно. Тобто, в ситуації, коли військовослужбовець за контрактом, будучи громадянином України, маючи посаду науково-педагогічного працівника і бажання претендувати на призначення в подальшому по службі, вільно володіючи державною мовою і, в той же час, в атестаті за повну середню освіту у графі «українська мова» має позначку «вивчав» (під час навчання у школі, маючи таке право, оскільки батьки військовослужбовці), має повну вищу освіту, наукову ступінь і вчене звання, сертифікат Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо успішного проходження курсу «Експерта з акредитації освітніх програм», де викладання та атестація знань здійснюється державною мовою має доводити рівень володіння українською мовою з одного боку, шляхом отримання сертифікату (який видається Національною комісією зі стандартів державної мови), а з іншого – документом про повну загальну середню освіту (за умови, що такий документ підтверджує вивчення особою української мови як навчального предмета (дисципліни)).

Іншими словами, виникає прогалина у діючому законодавстві за рахунок неузгодженості нормативно-правових актів. Адже, в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» зазначено:

- ст. 3 Розділу I – завданням Закону є володіння українською мовою громадянами України;
- ст. 6 Розділу II – обов'язок громадянина України володіти державною мовою;
- п.6 ч. 1 ст. 9 Розділу III – володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків зобов'язані особи офіцерського складу, які проходять військову службу за контрактом;
- п.14 ч. 1 ст. 9 Розділу III – володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків зобов'язані педагогічні, науково-педагогічні і наукові працівники, крім іноземців чи осіб без громадянства, які запрошені до закладів освіти та/або наукових установ та працюють на тимчасовій основі як наукові, педагогічні, науково-педагогічні працівники або викладачі іноземної мови;
- ч. 2 ст.9 Розділу III – володіти державною мовою зобов'язані особи, які претендують на обрання чи призначення на посади, визначені частиною першою цієї статті;
- ч. 1 ст.10 Розділу III – вимоги щодо відповідного рівня володіння державною мовою особами, визначеними статтею 9 цього Закону, встановлює Національна комісія зі стандартів державної мови;
- ч. 2 ст.10 Розділу III – рівень володіння державною мовою особами, визначеними пунктами 1, 3, 4, 7, 9, 9¹, 10, 13 частини першої статті 9 цього Закону, засвідчується державним сертифікатом про рівень володіння державною мовою (далі - державний сертифікат), що видається Національною комісією зі стандартів державної мови відповідно до цього Закону.
- ч. 3 ст.10 Розділу III – рівень володіння державною мовою особами, визначеними пунктами 2, 5, 6, 8, 11, 12, 14–16 частини першої статті 9 цього Закону, засвідчується документом про повну загальну середню освіту за умови, що такий документ підтверджує вивчення особою української мови як навчального предмета (дисципліни), або державним сертифікатом про рівень володіння державною мовою, що видається Національною комісією зі стандартів державної мови відповідно до цього Закону.

А в Законі України «Про вищу освіту» визначено:

- п.19 ст. 1 Розділу I – результати навчання – це знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів;
- ч. 1 ст.6 Розділу II – атестація здобувачів вищої освіти – це встановлення відповідності результатів навчання (наукової або творчої роботи) здобувачів вищої освіти вимогам освітньої програми та/або вимогам програми єдиного державного кваліфікаційного іспиту;
- ч. 1 ст.7 Розділу II – документ про вищу освіту видається особі, яка успішно виконала відповідну освітню програму та пройшла атестацію;
- ч. 2 с. 8 Розділу II – інформація про здобувачів освіти та працівників закладів вищої освіти, що міститься у Єдиній державній електронній базі з питань освіти, надається безоплатно центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики, для використання у статистичних цілях.

Підводячи підсумок вищезазначеному, можна з упевненістю стверджувати, що в нормах діючого законодавства є прогалини, які мають стійкий характер. Тому необхідно винайти шляхи для усунення недосконалості державного інструментарію в механізмах влади, що стосується питань забезпечення функціонування української мови як державної. І одним з таких шляхів є доцільність доповнити ст.10 Розділу III Закону України «Про забезпечення функціонування україн-

ської мови як державної» частиною 4 у наступній редакції: «як альтернатива, рівень володіння державною мовою особами, визначеними в першій та другій частинах статті 9 цього Закону, засвідчується документом з Єдиної державної електронної бази з питань освіти».

Дане доповнення, в окремих випадках, допоможе спростити механізм оцінки рівня володіння державною мовою військовослужбовців, що проходять військову службу в Вищих військових навчальних закладах як науково-педагогічні працівники, а також усуне негативні реакції з боку суспільства щодо не підтвердження рівня володіння державною мовою осіб, що претендують на окремі виборні посади (депутати Верховної Ради України). Адже всі громадяни України є рівними перед Законом.

Крім цього, на основі проведених досліджень, семантики та феноменології, у проведеній роботі розкрито авторське бачення шляхів усунення недосконалості механізмів влади в питаннях забезпечення функціонування української мови як державної.

Проблемними питаннями, з якими стикаються військовослужбовці за контрактом, які проходять військову службу на посадах науково-педагогічних працівників у закладах Вищої освіти є: низька правова робота та правова культура посадових осіб на місцях.

З метою підвищення ефективності правової обізнаності як військовослужбовців сектору безпеки і оборони, так і посадових осіб органів державної влади доцільно посилити роботу в колективах щодо тлумачення норм права та шляхів їх реалізації.

Визначення шляхів впровадження принципу «добросовісності» до державного інструментарію механізмів влади є фундаментом ключового напрямку для подальших наукових досліджень.

6. Висновки

1. Комплексне дослідження норм чинного законодавства, яке регулює питання забезпечення функціонування української мови як державної, а саме: Конституції України та Законів України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про Вищу освіту» – дозволило визначити, що статус української мови як єдиної державної мови в Україні визначається виключно Конституцією України, а порядок функціонування і застосування державної мови – виключно законом. Діючі нормативно-правові акти містять прогалини, що мають стійкий характер.

2. З метою усунення недосконалості державного інструментарію в механізмах влади сформовано авторське бачення шляхів усунення прогалини в діючому законодавстві шляхом обґрунтованого доповнення: ст.10 Розділу III Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» частиною 4 у наступній редакції: «як альтернатива, рівень володіння державною мовою особами, визначеними в першій та другій частинах статті 9 цього Закону, засвідчується документом з Єдиної державної електронної бази з питань освіти».

Конфлікт інтересів

Автори декларують, що не мають конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилось без фінансової підтримки.

Доступність даних

Дані будуть надані за обґрунтованим запитом.

Подяка

Велика подяка моєму науковому керівнику – завідувачу кафедри управління персоналом та підприємництва, доктору наук з державного управління, професору Статівка Наталії Валеріївни – за розуміння, терпіння, натхнення, і щире віру в мене як майбутнього науковця.

Література

1. Декларація про державний суверенітет України (1990). Декларація № 55-ХІІ. 16.17.1990. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
2. Акт проголошення незалежності України (1991). Постанова Верховної Ради Української РСР № 1427-ХІІ. 24.08.1991. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> Last accessed: 24.06.2023

3. Конституція України (1996). Закон України № 254к/96-ВР. 28.06.1996. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Про Концепцію державної мовної політики (2010). Указ Президента України № 161/2010. 15.02.2010. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text>
5. Про забезпечення функціонування української мови як державної (2019). Закон України № 2704-VIII. 25.04.2019. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> Last accessed: 24.06.2023
6. Черней, В. В., Гусарев, С. Д., Чернявський, С. С. та ін. (Ред.) (2020). Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 184.
7. Козюбра, М. І. (Ред.) (2015). Загальна теорія права. Київ: Ваіте, 392.
8. Пивоваров, В. М., Лисенко, О. А., Сідак, Л. М. та ін. (2019). Українська мова (за правознавчим спрямуванням). Харків: Право, 328.
9. Крашеніннікова, Т. В., Поповський, А. М. (2016). Конспект лекцій з дисципліни «Українська мова професійного спрямування». Дніпро: ДДУВС, 14. Available at: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/083019.1.pdf> Last accessed: 24.06.2023
10. Перелік осіб, які зобов'язані володіти державною мовою під час виконання службових обов'язків (2021). Available at: <https://kadrovik.isu.net.ua/news/515514-perelik-osib-yaki-zobov'yazani-volodity-derzhavnoyu-movoyu-pid-chas-vykonannya> Last accessed: 24.06.2023
11. Explanation on the Law of Ukraine "On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language (2019). Available at: <https://hungary.mfa.gov.ua/news/72567-explanation-on-the-law-of-ukraine-on-ensuring-the-functioning-of-the-ukrainian-language-as-the-state-language> Last accessed: 24.06.2023
12. Language and State: An Inquiry into the Progress of Civilization (2021). FriesenPress, 636.
13. Oxford Applied Linguistics Language Learning Motivation (e-book) Available at: https://elt.oup.com/catalogue/items/global/linguistics/oxford_applied_linguistics/9780194418829?cc=ua&selLanguage=uk Last accessed: 24.06.2023

Received date 29.06.2023

Accepted date 25.07.2023

Published date 13.09.2023

Анастасія Сергіївна Мідіна, аспірант, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022, старший лейтенант, Навчально-науковий інститут "Інститут державного управління" Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, пр. Героїв Харкова, 75, м. Харків, Україна, 61001
E-mail: amidina@ukr.net